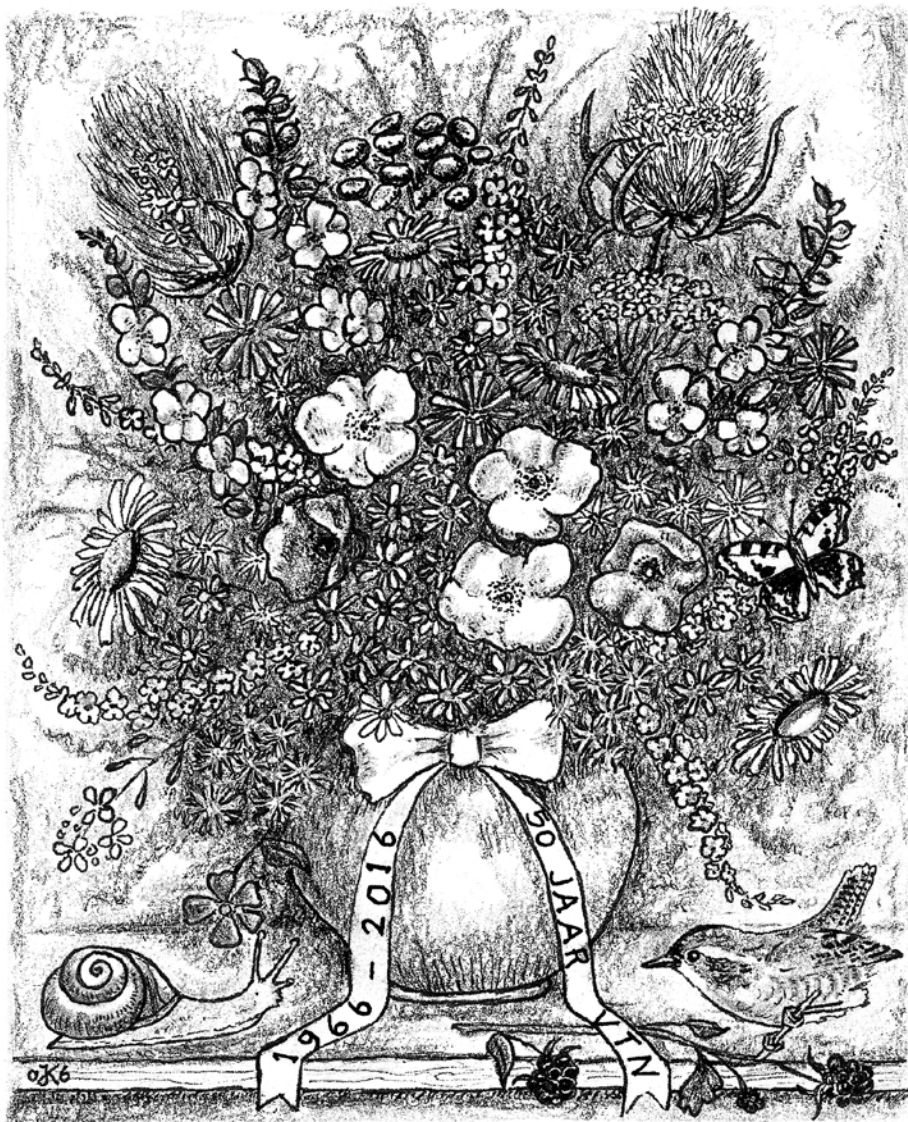

't Wiet Klieëf

Thema-nummer: De flora van het Savelsbos

**Vereniging tot Natuurbehoud,
Cadier en Keer, 33e jaargang, LENTE 2016**

Colofon

Uitgave:

Vereniging tot Natuurbehoud Cadier en Keer, actief vanaf 1966. Statutair opgericht 15 juli 1967.
Secretariaatsadres: Rijksweg 101, 6267 AE Cadier en Keer (043 - 4071957). l.mulleneers@planet.nl
Verenigingslokaal: zolder van 't Keerhoes, Limburgerstraat 78, 6267 CG Cadier en Keer

Redactie:

Heerko Damsma, Jurgen Mingels, Jan Moonen,
Nicole Weijers-ten Haaf
Redactieadres: Raadhuisplein 4A,
6267 CW Cadier en Keer. Tel. 043 - 4072700.

't Wiet Klieëf: Verenigingsblad verschijnt vier keer per jaar. Oplage: 750

Website:

www.vtncadierenkeer.nl

Bestuur VTN:

Jurgen Mingels, (voorzitter), Lando Mulleneers (secretaris),
Mark Weijers (penningmeester), Heerko Damsma, Jo Decker,
Ans Hondelink, John Schillings

Leden-
administratie:

Aanmeldingen, opzeggingen en adreswijzigingen richten
aan: Rini Ackermans, Raadhuisplein 4A,
6267 CW Cadier en Keer, Tel. 043 - 4072700.
rini.ackermans@home.nl

IVN: Onze vereniging is sinds 1998 aangesloten bij de
landelijke vereniging Natuur- en milieueducatie, IVN.
De VTN heeft een IVN werkgroep.
www.ivn-limburg.nl

De gezinscontributie bedraagt minimaal € 10,- te storten op
rekening-nummer NL17RABO 0109.9960.03, V.T.N. Cadier en Keer.
Onder omschrijving vermelden: straat+nr.+woonplaats.
Leden buiten C&K € 15,- (incl. portokosten).

De doelstelling van de Vereniging tot Natuurbehoud is het wekken van belangstelling voor en het verlenen van medewerking aan het behoud van de natuur, het bevorderen van kennis en studie van de natuur en het stimuleren van verantwoord gedrag in natuur en landschap, alsmede het tegengaan van verontreiniging en onnodige vernielingen in de natuur.

Productie: Drukkerij de Heeg

ISSN: 1571-1528

Dit boekje is gedrukt op T.C.F. chloorvrij en E.C.F. chloorvrij papier

Beste natuurvriend,

Voor u ligt een bijzonder 't Wiet Klieëf.

In dit jaar, 2016 bestaat de VTN 50 jaar. Dat is niet niks. Daarom is dit 't Wiet Klieëf dan ook uitgegeven in kleur. We vonden VTN-lid Nigel Harle bereid om een deel van zijn onderzoek naar de vegetatie in het Savelsbos te publiceren in dit lentenummer met het thema De Flora van het Savelsbos. Er zijn vele prachtige kleurenfoto's bij.

Maar dit is niet alles wat er dit jaar, 2016 in het kader van ons VTN gouden 50 jarig bestaan gebeurt.

- 16 maart, Nationale boomfeestdag, het planten van een aantal herdenkingsbomen in het buitengebied met de schooljeugd.
- **Feestweekend van vrijdag 1 juli tot en met zondag 3 juli.**
 - 1 juli een film/dia avond over de natuur van Cadier en Keer.
 - 2 juli receptie VTN en haar jubilarissen en tevens presentatie van een 50-jarig VTN-jubileumboek, een mooi boek over de natuur rond Cadier en Keer en 50 jaar VTN. Het boek zal ongeveer 380 pagina's dik zijn en omvat 2 delen. Het eerste deel gaat over de VTN zelf en zijn Natuurvrienden. Het tweede deel gaat over de natuur rondom ons dorp. Het grootste deel van het jubileumboek bestaat uit mooie kleuren foto's.
 - 3 juli een mis in de parochie kerk en aansluitend een brunch, gezellig samen zijn en de start verkoop jubileumboek in 't Keerhoes. 's Middags een verrassing.....?!
- Het zomernummer van 't Wiet Klieëf wordt ook een bijzondere uitgave. Afgelopen juni overleed Jean Keulen. Eén van de activiteiten van Jean was het ontwerpen en tekenen van de voorkanten van elke jaargang vanaf 2002 en het verzorgen van alle tekeningen in ons verenigingsblad 't Wiet Klieëf. In het jubileum zomernummer van dit blad worden een groot deel van die mooie tekeningen van Jean Keulen gebundeld met een tekstuele aanvulling.
- Zondag 2 oktober nodigt de VTN U en de IVN afdelingen uit voor een thema wandeling in Cadier en Keer. Deze staat in het teken van de hier vroeger rondtrekkende herder met schaapskudde. De wandeling is zo samengesteld dat er verschillende afstanden gelopen kunnen worden. De wandeling zal als het herfstnummer van 't Wiet Klieëf verschijnen (niet in kleur).

De Flora van het Savelsbos

door Nigel Harle

Het uitgestrekte Savelsboscomplex tussen Cadier en Keer, Gronsveld, Rijckholt en Sint Geertruid behoort tot de mooiste bossen van Nederland. Het heeft een lange geschiedenis, wat ook aan de rijke flora te zien is, want er groeien tal van plantensoorten die in hun verspreiding beperkt zijn tot bossen die eeuwenoud zijn. Maar hoe is het in onze tijd met deze flora gesteld? En hoe verhoudt zich het huidige beeld tot dat van vroeger? Om hierachter te komen heb ik tussen 2010 en 2013 de bodemflora in een groot deel van het bos geïnventariseerd en de verspreiding van meer dan honderd plantensoorten gedetailleerd in kaart gebracht. Van veel soorten is het exacte aantal planten geteld. Voor de terreinbeheerder Staatsbosbeheer zijn de resultaten in een uitgebreid verslag neergelegd, waarvan deze bijdrage een samenvatting geeft.

Foto's: Nigel Harle.

De auteur

Nigel Harle (63 jaar) is in Engeland geboren en woont sinds 1971 in Zuid-Limburg, eerst in de Oostelijke Mijnstreek, later in Sittard en Maastricht, en sinds 2004 in Gronsveld. Zijn belangstelling voor flora en fauna gaat terug naar de jaren '70, toen hij meewerkte aan de aanleg van een heemtuin in Brunssum. In de jaren '80 en '90 was hij binnen de milieu- en vredesbeweging actief en heeft zich vooral sinds 2000 verder verdiept in de regionale flora. Vanaf 2005 werkt hij als vrijwilliger op het Natuurhistorisch Museum Maastricht, waar hij historisch onderzoek doet naar de Zuid-Limburgse flora van een eeuw geleden en betrokken is bij het beheer van de wildeplantentuin. Hij publiceert regelmatig over flora in het *Natuurhistorisch Maandblad* en werkt mee aan een geplande historische atlas van de Zuid-Limburgse flora. Hij verdient de kost als freelance-vertaler op het gebied van natuur en milieu.

Het Savelsbos: uniek voor Nederland

Het Savelsbos behoort ongetwijfeld tot de allermooiste bossen van Nederland, zeker wanneer de hoge hellingen en diepe grubben in het voorjaar volop in bloei staan. Maar behalve mooi is het uitgestrekte boscomplex volgens landelijke boom- en boskenner Bert Maes zelfs uniek voor Nederland, niet alleen om deze voorjaarspracht, maar vooral door de aanwezigheid van beide inheemse linden, de Zomer- en Winterlinde. Vooral tussen de Schegelder Grub en de omgeving van het Grand Atelier staan ze redelijk talrijk, vaak fors en meerstammig. Het is niet uitgesloten dat deze bomen afstammen van verre voorouders uit het Atlanticum, één van de latere overgangsperiodes na de laatste IJstijd, toen onze streek deels door lindenbossen was bedekt.

Er groeit verder een breed assortiment inheemse bomen, struiken en klimplanten, van hoge Essen en Gewone esdoorns via middelgrote Hazelaars, Sleedoorns en Eenstijlige meidoorns, tot lagere struiken als Dauwbraam en Kruisbes en houtige klimmers als Bosrank en Bitterzoet. In totaal gaat het om meer dan 60 verschillende soorten, waarvan enkele regionaal zeldzame of schaarse, zoals Wilde mispel, Tweestijlige meidoorn en Viltroos.

Uitzonderlijk rijke bloei van Sleedoorn en Zoete kers onderaan de Riesenbergr in 2014.

Hoe interessant en fraai deze houtige gewassen mogen zijn, dit artikel gaat vooral over de kruidlaag – doorgaans kleinere plantensoorten met een niet-verhoude stengel, die een deel van het jaar, vooral 's winters, ondergronds of vlak erboven doorbrengen. De kruidlaag omvat dus enerzijds álle bloemplanten – of dat nu kruidachtige soorten met opvallende bloemen zijn, of grassen, russen en zeggen – anderzijds de grotere sporenplanten – varens en paardenstaarten. Binnen deze beperkte ruimte geef ik een vrij compleet en vooral actueel beeld van wat kortweg 'de flora' van het Savelsboscomplex wordt genoemd.

Voor het leesgemak zal verder van het Savelsbos worden gesproken wanneer het hele boscomplex wordt bedoeld, en van het Savelsbos s.s. (*sensu stricto*) wanneer het gaat om het bosdeel bij Gronsveld tussen de Eckelraderweg en de Scheggelder Grub, waarop deze naam van oudsher slaat.

Het karteringsproject

In de eerste jaren na mijn verhuizing naar Gronsveld in 2004 leerde ik het Savelsbos steeds beter kennen. Elk jaar noteerde ik bijzondere plantenwaarnemingen, en gaandeweg kreeg ik steeds fijnmaziger inzicht in zijn karakteristieke vegetatie. Op excursie met andere floristen die het bos al langer kenden kwam ik op nieuwe plekken en bij nieuwe planten. In de jaren 2010-2013 kreeg ik van Staatsbosbeheer vergunning om de kruidlaag te inventariseren en karteren. Dat gebeurde niet alleen zo goed als *vlakdekkend* – bijna meter voor meter heb ik het terrein afgespeurd, vooral op de rijkste plekken – maar ook zover mogelijk *kwantitatief* – alle 'telbare' soorten zijn ook daadwerkelijk geteld ! Hiermee kunnen concrete uitspraken worden gedaan over de verspreiding van de onderzochte planten over de diverse bosdelen, en vooral over hun actuele voorkomen. Van meer dan honderd plantensoorten zijn verspreidingskaarten gemaakt. De kruidlaag van het Savelsbos is nooit eerder zo uitgebreid in beeld gebracht.

Mijn onderzoek bestreek niet het hele bos, wél het overgrote deel daarvan. In het oosten lag de grens bij de haarspeldbocht in de Eckelraderweg op de Orenberg bij Cadier en Keer, in het zuiden ongeveer 50 meter ten zuiden van het Grand Atelier. Hoewel het graslandreservaat de Zure Dries ook is meegenomen, wordt aan de bijzondere flora daarvan hier geen aandacht besteed. Hetzelfde geldt voor de graslandplanten die onder andere bij de

Beuk op de Riesenberg groeien, en voor de planten in en om enkele poeltjes aan de bosrand.

Voor het veldwerk en de soortenkartering is het onderzochte gebied in tien ‘bosdelen’ onderverdeeld, waarbinnen 1.400 kleine ‘veldgebieden’ zijn onderscheiden. Deze bosdelen dragen namen die gebaseerd zijn op bestaande toponiemen, maar lopen daaraan niet altijd exact parallel. Voor een overzicht van alle gebruikte namen en toponiemen wordt verwezen naar de plattegrond in het midden van deze uitgave.

De schrale plateaugronden

In de hoogstgelegen delen van het bos is de plantengroei vrij eentonig. De bodem bestaat vooral uit ontkalkte löss, met vlak eronder doorgaans grind dat zo’n miljoen jaar geleden door de Maas is afgezet. In dit schrale milieu zijn er maar weinig plantensoorten die het naar hun zin hebben. Naast enkele grassen zijn het er vooral drie: Adelaarsvaren, Braam en Grote veldbies. Ze kunnen soms grote oppervlakken in beslag nemen en hiermee andere soorten wegconcurreren. Vooral aan padranden en de bovenranden van oude groeven en op natuurlijke erosieplekken wordt de vegetatie interessanter. Het gaat dan vaak om smalle randjes, waar op zeer kleine schaal in de loop van vele jaren een microbiotoop is ontstaan, waar ook op de bodem groeiende bladmossen een plek kunnen vinden. Onder de ‘hogere’ planten zien we hier soorten als Grote veldbies, Pilzegge, Mannetjesereprijs en Valse salie.

Bescheiden optreden van Adelaarsvaren in het Savelsbos s.s.

Adelaarsvaren groeit vooral in het centrale deel van het bos, op de diverse plateaus tussen de Bertenberg en de Scheggelder Grub. Ten noorden en zuiden daarvan komt ze slechts op enkele plaatsen voor. Getalsmatig is ze veruit de algemeenste varen van het boscomplex. Hoewel ze vaak grote, dichte bestanden vormt (onder andere op het plateau boven de Zure Dries), treedt ze soms veel bescheidener op, zoals op het plateau tussen de Savelsweg en de Doolekamers.

In het onderzoek is aan bramen geen speciale aandacht besteed, behalve aan Dauwbraam, die hier echter onbesproken blijft. Toch is het nuttig te weten dat de naam **Braam** eigenlijk naar een hele reeks braamsoorten verwijst, die in de meeste flora's niet worden onderscheiden, omdat determinatie vrij lastig is. Alleen al binnen Nederland gaat het om meer dan 200 soorten! Ook in het Savelsbos groeien verschillende bramen, waaronder de terecht genoemde Sierlijke woudbraam, die vooral bij het opengaan van de behaarde bladen in de lente een feest voor het oog is.

Van de planten van de hogere gronden behoort een deel tot de russen en zeggen, planten die voor velen in de categorie 'moeilijke sprietjes' vallen en daarom onbenoemd blijven. Toch zijn het leuke planten met een vaak fraaie bloeiwijze, die bovendien goed inzicht geven in de milieuomstandigheden, niet alleen in bossen maar ook in bermen en andere milieus.

Van alle 'telbare' plantensoorten groeit **Grote veldbies** in het Savelsbos het talrijkst, met in totaal zo'n 32.000 planten (een gedeelte 'eerste plaats', zoals straks zal blijken).

Grote veldbies.

Op sommige plekken op de Trichterberg en Bertenberg groeit ze met duizenden bijeen, maar ook in alle zuidelijkere bosdelen komt ze op de hogere gronden vrij talrijk voor. Ten noorden van de *Daor* (Dorweg) is ze echter zeldzaam, met alleen hier en daar een kleine cluster.

Met zijn kokervormige bladgroei lijkt **Ruige veldbies** veel op zijn ‘grote broer’, maar is in alles kleiner. Vooral de bloeiwijze is veel ijler. In tegenstelling tot de vorige soort vormt ze nergens in het bos een aaneengesloten vegetatie, maar groeit vooral in kleinere groepjes of als enkele plant alleen. Al met al is het lokaal een vrij schaarse soort – in het onderzochte gebied heb ik amper 500 exemplaren geteld. Alleen op de rand van het plateau boven de Zure Dries en in het open gebied bij het Grand Atelier groeit ze in redelijk aantal: in beide gevallen rond de honderd planten. Afhankelijk van de bodem kan deze soort ook lager op de helling groeien.

Een sterkere voorkeur voor hogere, schralere gronden, en met name ongestoorde plekken, vertoont **Veelbloemige veldbies**. Ze onderscheidt zich van de vorige soort vooral door de veel compactere bloeiwijze. Ze is lokaal nog zeldzamer, en heeft ook een veel beperktere verspreiding. Van de 425 getelde planten groeit meer dan 95% tussen de Savelsweg en de Scheggelder Grub. Hoog op de Trichterberg en de Riesenbergrond vond ik na veel speuren een doodenkele plant, maar elders in het bos lijkt ze geheel te ontbreken.

Om deze drie veldbiezen vlak naast elkaar te zien, moet men kijken op het hoekje in het Savelsbos s.s. bij het bankje, waar het pad oostwaarts richting de Zure Dries draait.

Waar er meer zonlicht op de bodem valt, zoals op kapvlakten, groeit op schrale plekken ook **Pilzegge**. Hoewel deze kleine soort met rond 1.100 exemplaren wat talrijker dan de vorige voorkomt, geldt ook voor deze dat ze een uitgesproken zwaartepunt in het zuiddeel van het Savelsbos s.s. heeft (84% van alle planten), vooral aan het pad boven de Zure Dries en op de helling ten westen daarvan. Vrijwel alle andere exemplaren groeien op de Trichterberg, op het plateautje hoog boven de oude picknickplaats, waar het bos in de winter van 2008-09 is gekapt.

Keren we terug naar de meer vertrouwde bloemplanten, is **Valse salie** opnieuw een soort die enig licht nodig heeft. Ze vestigt zich bij voorkeur in grindhoudende gronden aan plateauranden, waar ze grote bestanden kan

Valse salie.

vormen. Net als Pilzegge groeit ze het talrijkst in de omgeving ten westen van de Zure Dries (45% van de 5.500 planten), maar komt verder in alle noordelijke bosdelen voor, zelfs in de soortenarme 'Bronckwegbosjes' (de vrij smalle bosstroken aan beide zijden van de Bronckweg). Ten zuiden van de Scheggelder Grub wordt ze echter zeer zeldzaam, met slechts twee minieme populaties: één vlak ten zuiden van het bruggetje, de andere bij het Grand Atelier.

Mannetjesereprijs gedijt goed op open, zonnige plekken en kan met zijn kruipende stengels soms aanzienlijke oppervlakten beslaan. In de eerste jaren na de boskap op de helling van de Riesenbergr in 2008-09 was dat goed te zien. Op de schrale, toen opengelegde, oude bosgrond heeft deze plant binnen korte tijd bijna 150 m² gekoloniseerd ! Dergelijke open plekken zijn in het bos echter zeldzaam, en Mannetjesereprijs groeit verder slechts op een handvol plaatsen: opnieuw op het plateau boven de Zure Dries en hoog op de Trichterberg, en ook in de buurt van de Savelsweg. Gemeten naar oppervlak, groeide in de jaren van mijn onderzoek meer dan 90% van deze planten op de Riesenbergr.

Een aantal plantensoorten van deze plateaugronden is de laatste decennia sterk achteruitgegaan of zelfs verdwenen, niet alleen hier maar door heel het Heuvelland. In deze categorie vallen Struikhei, Blauwe bosbes en Dal-

kruid, die in het Savelsbos thans tot een doodenkele plek zijn beperkt, waar ze in miniem aantal overleven. Een soort als Hengel wordt al lang niet meer gezien. Het zijn soorten die in de zandige bossen in het noordoosten van Zuid-Limburg en elders in Nederland algemeen zijn, maar als kenmerkend element op de schrale toppen van verder kalkrijke hellingbossen nu vrijwel verdwenen zijn.

Zo groeit **Blauwe bosbes** op slechts twee plaatsen in het Savelsbos, beide op de Trichterberg. De enige grote cluster - rond de 30 planten - groeit hoog boven de oude picknickplaats, waar de soort duidelijk van de kap heeft geprofiteerd. Daarvóór groeide er aan de buitenrand nog maar één vitale plant, maar sindsdien zijn er veel nieuwe zaailingen opgekomen. Aan het plateau-pad iets noordelijker groeit nog één solitaire plant, maar verder lijkt de soort in het Savelsboscomplex te ontbreken, ook buiten mijn onderzoeksgebied. Met in totaal vier minuscule struikjes op twee plaatsen in de buurt van de Zure Dries is **Struikhei** nog zeldzamer. Ze komen amper of niet in bloei. Aan de rand van een klein kaapje ten noorden van de Bronckweg vond ik de resten van een paar dode struiken die ooit van redelijk formaat waren.

Dalkruid, in het Savelsbos uiterst zeldzaam.

Dalkruid is een kleine witbloeiende lelieachtige met bladen die aan schoppenaas doen denken. Net als de vorige twee soorten is ze maar op twee plaatsen in het bos te vinden. De grootste cluster, rond 250 planten, groeit in één van de twee smalle lariksbosjes ten westen van de Orenberg. Door de ophoping van de lariksnaalden is de bodem hier vrij zuur geworden, waardoor deze soort toch laag op de helling kan gedijen (samen met Adelaarsvaren, ook voor deze soort ongewoon). De tweede cluster is nog kleiner, amper een velletje A4. De planten staan aan het padrand in het Savelsbos s.s. vlak ten noorden van de *Veersjtejn* (waar de Savelsweg het plateau bereikt). Hier groeien zo'n 90 exemplaren, waarvan elk jaar een klein deel tot bloei komt.

Boshavikskruid is eveneens tot twee locaties in het bos beperkt. Op het plateau bij de *Veersjtejn* groeien vijf planten, en in het hoogste deel van de Zure Dries nog 55 exemplaren.

Op deze plateaugronden groeien ook wel andere soorten als Bosanemoon, Boszegge en Lelietje-van-dalen, maar omdat deze ook lager op de hellingen staan, komen ze verderop pas aan bod.

Varens

In het Savelsbos groeien twaalf soorten varens. **Mannetjesvaren, Wijfjesvaren, Brede stekelvaren** en **Smalle stekelvaren** komen in vrijwel alle bosdelen voor, vaak in aanzienlijk aantal, en soms in wisselende combinaties bijeen. Ze kunnen op bijna elk hellingniveau staan, hoewel de tweede niet zo gauw op het plateau groeit. **Geschubde mannetjesvaren** lijkt sterk op de gewone Mannetjesvaren, maar is veel zeldzamer. Deze heb ik hier zelf nooit gevonden. Er zijn echter betrouwbare waarnemingen, met name in de omgeving van de Schone Grub.

Stijve naaldvaren mag een van de 'parels' van het Savelsbos heten, want volgens de beschikbare gegevens groeit ze nergens anders in Nederland zo talrijk. In de jaren 2009-2012 heb ik als apart project alle groeiplaatsen in het bos opgespoord – ook in de niet-gekarteerde bosdelen – en een telling gemaakt van het aantal planten per locatie, het aantal bladveren per plant en de lengte daarvan. In totaal groeiden er toen 621 exemplaren, verdeeld over zo'n 30 locaties. De grootste clusters liggen onderaan de helling van Monsdel, niet ver van de *Daor*, en in de grote grub in het Eijsderbos (135 resp. 95 exemplaren).

Nieuwe bladen van Stijve naaldvaren.

Wandelaars zullen deze fraaie varen vermoedelijk vooral kennen van de grubwanden onder de brug over de Scheggelder Grub. Toch groeit ze veel talrijker in het bosdeel Bertenberg-Monsdel, niet alleen onderaan de genoemde helling, maar ook verder naar het zuidwesten, onder andere aan het talud tegenover het sparrenbosje en in de grub Jooste Keel. In dit bosdeel als geheel groeit zelfs iets meer dan de helft van alle exemplaren in het bos. De soort komt verder verspreid voor, vooral in grubben, maar ook in enkele dolines.

Toch gaat het niet goed met de naaldvarens, want er komt nauwelijks nieuwe

aanwas. Met veren van 70-90 cm zien veel planten er heel imposant uit, maar het zijn juist de oudste exemplaren, die nu aan het einde van hun vruchtbare leven staan. Dat nieuwe kiemplanten en jonge exemplaren vrijwel ontbreken lijkt een gevolg te zijn van het donkerder worden van het bos, wat weer teruggaat op de beëindiging van het hakhoutbeheer na de Tweede Wereldoorlog.

Daartegenover is **Tongvaren** de laatste decennia duidelijk in opmars, niet alleen hier, maar ook in andere vochtige, beschaduwde biotopen en, buiten het bos, op oude muren. Er zijn aanwijzingen dat de soort profiteert van het warmer en vochtiger wordende klimaat als gevolg van het broeikaseffect. In het Savelsbos groeit ze vaak op dezelfde soort plaatsen als Stijve naaldvaren – wanden van grubben en dolinen en andere taluds, soms ook op een half-vermolmd boomstam, zoals in de Schone Grub.

Forse Tongvarens op kalkkrotzen in de Doolekamers.

Beide soorten hebben graag wat kalk, maar Tongvaren blijkbaar nog meer, want deze soort groeit soms ook direct aan het bemoste oppervlak van beschaduwde mergelwanden.

Tongvarens groeien op minimaal 15 plaatsen in het Savelsbos, met in totaal rond 360 exemplaren. De rijkste groeiplaats ligt in de haarspeldbocht in de Eckelraderweg bij Cadier en Keer, op een steile, beschaduwde helling boven een erosiegeul. Deze populatie is de laatste jaren steeds groter geworden en omvat nu vermoedelijk meer dan 200 planten, waarvan de meeste inmiddels volwassen. Een tweede zeer vitaal geworden populatie groeit onderaan een mergelwand in de Doolekamers. De solitaire moederplant die hier in 2008 groeide heeft sindsdien voor meer dan 100 nakomelingen gezorgd – een breed uitwaaierende populatie waarvan vele nu zelf vruchtbaar zijn.

De andere populaties zijn beduidend kleiner en verspreid over verschillende bosdelen. In het vochtigste deel van de Schone Grub groeien er over 20-30 meter in totaal zo'n 25 exemplaren, en in Jooste Keel zijn de laatste twee jaar uit één moederplant tien jonge planten ontstaan.

Aan de *Daor*, op het plekje dat als *Pryjekoel* bekend staat, groeit in een kuil een zeer fors ‘dubbel-exemplaar’, dat vermoedelijk jaren geleden is aangeplant.

Gewone eikvaren is van één locatie in het Savelsbos bekend, maar groeit daar uitbundig, over een oppervlak van bijna 20 vierkante meter. Ze staat op het hoger gelegen terreindeel tussen de Scheggelder en de Schone Grub, in droge, ontkalkte bodem, waar ze van andere planten nauwelijks concurrentie heeft.

De voornaamste groeiplaats van zowel **Steenbreekvaren** als **Muurvaren** mag uniek voor Nederland worden genoemd, want de planten wortelen in de blokken Orenberg-conglomeraat op het grasveld waar vroeger de Orenberg-grindgroeve is geëxploiteerd. Dit gesteente lijkt sprekend op ruw beton. Het grind is ongeveer een miljoen jaar geleden afgezet door de Maas. De kalkhoudende löss die erboven is afgezet, heeft de poriën in de grindlaag gevuld en na verharding ontstond dit natuurlijk ‘beton’. Na de grindwinning in de vorige eeuw zijn de blokken bewaard gebleven en vormen nu een geologisch monument. In de kleine erosiespleten in dit gesteente groeien nu verspreid iets meer dan 100 Steenbreekvarens, op enkele plaatsen in weelderige clusters bijeen. Muurvarens zijn er schaarser: in totaal 40 exemplaren, vooral grotere, adulte planten.

Steenbreekvarens op Orenberg-conglomeraat.

In de oude grindgroeve op de Heerderberg ligt een blok Orenberg-conglomeraat van nog groter formaat, maar zonder Muur- of Steenbreekvarens. De populaties op de Orenberg zelf zijn daarom uniek voor Nederland en verdienen blijvende bescherming. Deze twee varenssoorten zijn in ons land vrijwel uitsluitend van oude muren bekend, en hun voorkomen op rotsen of rotsblokken is überhaupt zeldzaam (o.a. in groeve 't Rooth en bij Valkenburg).

Steenbreekvaren is nog op één andere plaats in het bos te zien: aan de gemetselde muur bij de ingang van de vuursteenmijn, waar er twee kleine exemplaren groeien. Een kleine plant die ik in 2007 in een mergelwand in het noordelijk deel van het bos ontdekte is inmiddels verdwenen. In de Doolekamers groeit tussen de Tongvarens ook één minuscule Muurvaren van nog geen centimeter groot die al jaren op deze wijze overleeft, echter zonder verder uit te groeien.

De allerzeldzaamste varen van het bos, tenslotte, is **Dubbelloof**, die slechts op twee plaatsen in miniem aantal voorkomt. Vrij laag op de helling aan de zuidzijde van de Scheggelder Grub groeien er vier planten bijeen, en hoger aan de zuidflank van de Schone Grub één. Voor zover bekend zijn dit binnen Zuid-Limburg de enige exemplaren bezuiden de zuidflank van de Geuldal, waar de soort ook op enkele plaatsen in vochtig hellingbos groeit.

Zeldzaamheden (1)

Het soortenrijkste deel van het hellingbosmilieu ligt doorgaans halverwege de helling, waar het kalkarme grind en zand van de Maassedimenten overgaan op de mergel, die hier en daar blootligt, en op de kalkrijke hellingdelen meteen eronder. Aan de bovenzijde van deze overgang zien we onder andere Valse salie en de diverse veldbiezen die reeds zijn besproken. Maar iets dichterbij de kalk duiken andere soorten op, waarvan vooral twee kenmerkend zijn: **Bleke zegge** en **Fraai hertshooi**. In het Savelsbos groeien ze meestal samen, maar ze zijn zeldzaam. De eerste groeit op acht plaatsen, de tweede op vier. Het gaat in totaal om 165 resp. 50 planten. Net als bijvoorbeeld Pilzegge en Veelbloemige veldbies zijn deze soorten vrijwel geheel beperkt tot drie gebieden: het plateau'tje boven de oude picknickplaats op de Trichterberg, de omgeving van de *Veersjtejn* aan de Savelsweg, en het hellende terrein ten westen van de Zure Dries, dat rond de eeuwwisseling is open gekapt.

Voor beide soorten geldt de eerste locatie als rijkste groeiplaats, en net als bij Bosbes hebben ze van de kap geprofiteerd.

Op de kalkrijke gronden onder dit hellingniveau groeien op sommige plaatsen lokale zeldzaamheden als Vingerzegge, Zeegroene zegge, Muurhavikskruid en Prachtklokje. Het terugzetten van de bosrand op enkele plaatsen in 2008-9 had juist tot doel de levensvoorwaarden van onder andere deze soorten te verbeteren.

Prachtklokje is ongetwijfeld een van de mooiste planten van het bos – de naam is goed gekozen. Hoewel iedereen deze plant in zijn gekweekte vorm zal kennen van tuinen (van waaruit ze soms verwildert), is de normaal blauwpaarze wilde soort in Nederland tegenwoordig uiterst zeldzaam. Het Savelsbos herbergt zelfs twee van de enige drie of vier nog resterende populaties in ons land, en om die reden worden de exacte groeiplaatsen hier niet vermeld. Eén van de populaties groeit binnen het onderzochte gebied, de andere zuidelijker. Op de eerste locatie bloeide er in de jaren 2010-12 tus-

sen 15 en 25 planten, maar door overwoekering van de groeiplaats is dat aantal nu teruggelopen. Op de tweede locatie reesteerde er in 2010 nog één forse plant (met tien bloeistengels!), maar twee jaar later had deze zich zeer overtuigend uitgezaaid. Op nog geen 50x50 cm verschenen er bijna 200 blad-rozetten, waarvan in 2013 tientallen tot bloei zijn gekomen.

Prachtklokje, als wilde soort in Nederland bijna uitgestorven.

Muurhavikskruid is lokaal ook zeldzaam. Ze groeit thans op twee plaatsen, met veruit de grootste populatie op de kale kalkrotsen aan de Savelsweg. Ook deze soort heeft van het kappen geprofiteerd. Daarvóór groeiden hier zo'n 25 planten, maar in 2010 was dat aantal al verdubbeld, en twee jaar later tot 130 gestegen. Nog steeds gedijt de soort hier goed. De tweede groeiplaats bevindt zich opnieuw boven de oude picknickplaats op de Trichterberg, waar 75 planten staan. Hoewel kalkrotsen en kalkrijke bosranden als natuurlijke groeiplaats van deze soort gelden, zoekt ze soms ook de bovenkant van oude muren op, zoals op een enkele plaats in Eijsden. (Op de oude stadswallen van Maastricht gaat het om *Stengelomvattend* havikskruid, een soort die er veel op lijkt.)

Vingerzegge is een polvormende zeggesoort die vroeg in het voorjaar goudbruin bloeit. Bij oudere planten gaat het soms om grote pollen van voetbalformaat met meer dan honderd bloeiaren, in het voorjaarszonnetje een genot voor het oog. Ze groeit het liefst op half open plekken in ondiepe bodem direct op het kalksteen, reden waarom ze binnen Nederland uitsluitend in het Mergelland groeit, waar ze tegenwoordig zeer zeldzaam is. Behalve in het Savelsbos groeit Vingerzegge vermoedelijk alleen nog op enkele plaatsen bij Geulhem, Valkenburg en Wijlre. In het Savelsbos groeit ze in vier omgevingen waar de laatste tien jaar is gekapt, wat op enkele plaatsen tot uitbreiding heeft geleid. Het gaat opnieuw om de Trichterberg, de helling ten westen van Zure Dries en de Savelsweg, met daarnaast een kleine populatie in het zuidelijker gelegen Eijsderbos. In totaal groeien er zo'n 500 pollen, steeds op een betrekkelijk klein oppervlak.

Met haar losse groeiwijze geldt **Zeegroene zegge** als een zodevormende zegge. Ze groeit vaak samen of vlakbij Vingerzegge en komt dan ook voor op de eerste twee net besproken locaties. Het talrijkst groeit ze echter hoog op de recent open gekapte Riesenbergrand, waar ongeveer de helft van de planten staat: gemeten naar oppervlak, ongeveer 35 m² over enkele plekken verspreid.

We komen nu bij een groep planten die lokaal eveneens zeldzaam zijn, maar andere milieueisen stellen en daarom op weer andere locaties groeien. Hoewel ze de voorkeur geven aan een zelfde type dunne kalkbodem, lijken ze namelijk meer schaduw te kunnen verdragen, en ook meer humusvorming.

Ruig viooltje heeft van deze soorten de grootste lichtbehoefte. In tegenstelling tot de twee bosviooltjes is deze eveneens paarsbloeiende soort behaard en groeien de bladen na de bloei sterk uit, twee kenmerken die ze met Maarts viooltje deelt. Deze laatste soort vormt echter uitlopers, en Ruig viooltje niet. Ze komt in het Savelsbos-complex slechts beperkt voor, op een 17-tal locaties. Van de 390 getelde planten groeien 240 verspreid op de Riesenbergrug en 110 op de half-open helling ten westen van de Zure Dries. Verder lijkt de soort op slechts een handvol plaatsen in zeer klein aantal voor te komen.

Heelkruid is een landelijk zeldzame schermbloemige plant die behalve in het Mergelland ook onder andere op de schelpkalk bij Winterswijk groeit. Ze is de laatste decennia overal in Nederland schaarser geworden. In het onderzochte deel van het Savelsbos vond ik in totaal 250 exemplaren; in

andere bosdelen lijkt ze niet voor te komen. Waar ze goed gedijt, groeit ze in ruime clusters. Dit is het geval in de omgeving van De Hel en op een plek hoog op de helling tussen de Riesenbergrug en Orenbergrug. In beide gevallen gaat het om zo'n 80 planten. Op de Trichterberg is er nog een locatie met 35 exemplaren, maar verder groeit de soort op zeer weinig plaatsen, in groepjes van tien planten of minder. Met haar kunstig gevormde bladen en fijne, hoog gesteelde, witte bloeiwijze is Heelkruid een zeer fraaie plant, zeker wanneer ze tijdens de bloei door invallende zonnestralen wordt beschenen.

Heelkruid, anno 2015 regionaal zeldzaam.

Twee zeldzame orchideeën van het Savelsbos: links, Vogelnestje (zonder bladgroen), rechts Bergnachtorchis.

Nog meer dan de vorige soort is **Bergnachtorchis** binnen Nederland tot de kalkrijke gronden van Zuid-Limburg beperkt. Zoals bij vrijwel alle orchideeën, is deze statige plant de laatste decennia sterk in aantal achteruitgegaan. Ze groeit tegenwoordig nog op vier plaatsen in het Savelsbos, steeds in kleine clusters van hooguit zes exemplaren, die niet allemaal jaarlijks tot bloei komen. Twee van de locaties liggen aan de noordzijde van de Riesenberg, één aan de helling aan de zuidzijde van de Scheggelder Grub, en de laatste tussen de Orenberg en de Wolfskop.

Vogelnestje geldt als een van de zeldzaamste orchideeën van Nederland en is opnieuw een plant die in Zuid-Limburg altijd een zwaartepunt in verspreiding heeft gehad. Bijzonder aan deze soort is dat ze geen bladgroen heeft, waardoor ze als ‘saprofyt’ geldt – ze haalt haar voedingsstoffen uit rottende bladeren en jonge humus. Deze soort was de laatste decennia in het Savelsbos van slechts twee kleine groeiplaatsen bekend, waar ze in sommige jaren met één tot drie exemplaren verschijnt.

Eind mei 2012 vond ik echter een ‘nieuwe’ populatie van zeven bloeiende planten - vermoedelijk één van de grootste nog resterende in Nederland - en in 2015 nog één solitair exemplaar. Alle groeiplaatsen liggen niet al te ver van de Gronsveldse Eckelraderweg.

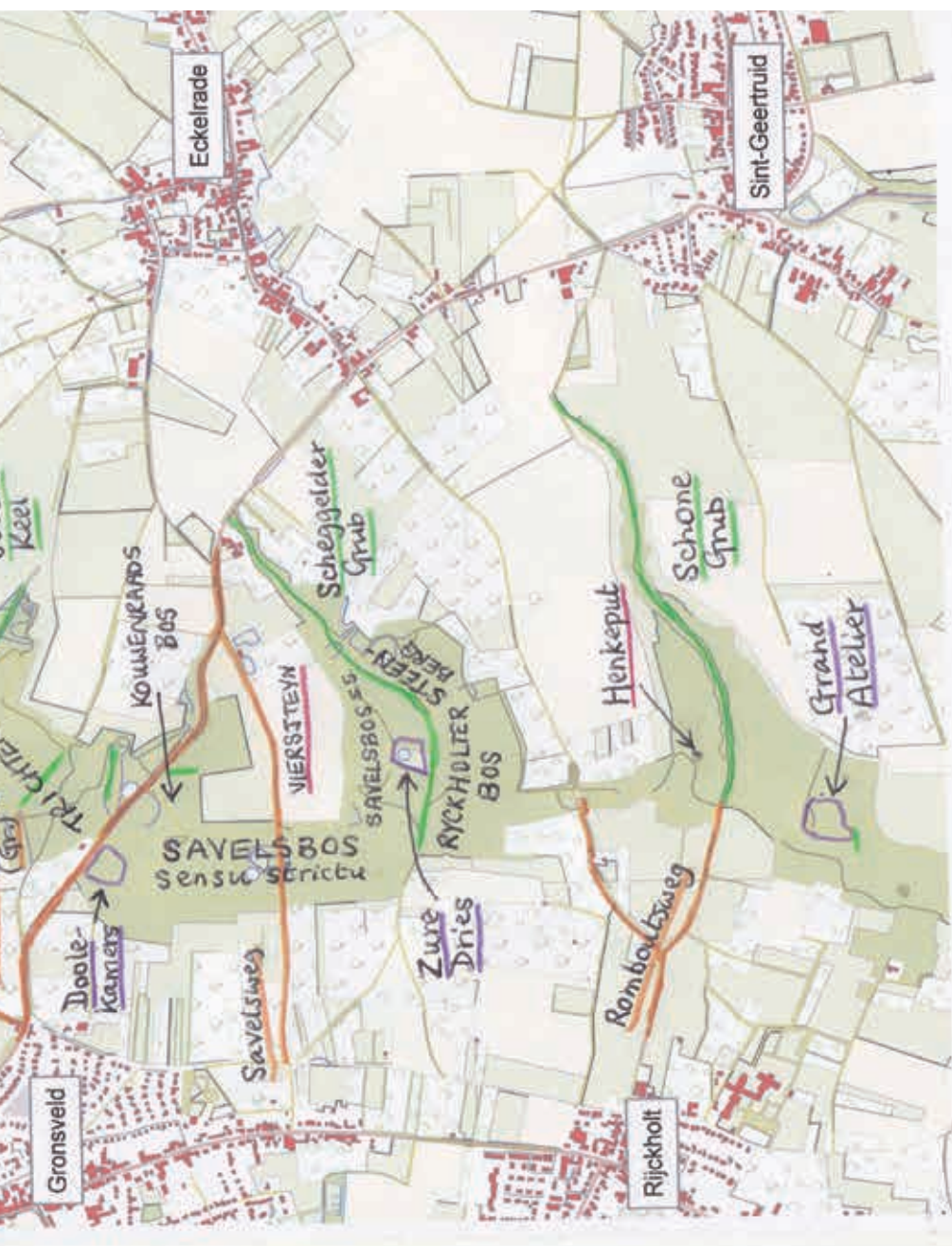
Ondanks veelvuldig zoeken op geschikte plaatsen heb ik in alle jaren slechts één **Bosorchis** kunnen vinden. De plant groeit aan een hellend pad op de Trichterberg en heeft vrijwel witte bloemen met een zeer lichte, roze tekening, maar is sinds 2008 niet meer tot bloei gekomen. Als bladrozet leeft ze nog moeizaam voort. Aan het einde van de jaren 1960 groeide deze soort volgens toenmalige boswachter Vluggen op vier locaties, met in totaal zo’n 70 exemplaren, vooral bij de Doolekamers en onderaan de Riesenberg. Het is niet uitgesloten dat er ergens nog een onopgemerkte plant groeit, maar de kans lijkt klein.

Algemene bosplanten

Waar de bodem dikker wordt, zowel op de hellingen als op het vlakkere terrein daaronder, groeien de plantensoorten die het Savelsbos in het voorjaar in zo’n bloemenpracht omtoveren. Dan zijn grote oppervlakken met een witte waas van Bosanemoon bedekt, met wat later op andere plekken een zee van Daslook. Daartussen pronken soorten als Slanke sleutelbloem, Donkersporig bosviooltje, Gele dovenetel, Kruipend zenegroen, Grote muur, Witte klaverzuring, Eenbes, Boszegge, *Muskuskruid, *Gewone salomonszegel, *Speenkruid en Bosbingelkruid, de laatste twee opnieuw vaak in grote getale. Meestal hoger op de helling (maar ook wel lager) groeien Lelietjes-vandalen en Bleeksporig bosviooltje. Wat later in het seizoen komt Groot heksenkruid tot bloei, ook een soort die soms omvangrijke populaties vormt.

Behalve de met * gemarkeerde soorten zijn dit allemaal zogenaamde ‘oudbos-indicatoren’. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat deze planten vrijwel uitsluitend groeien in oude bossen die minstens een paar eeuwen teruggaan. Hun vaak massale aanwezigheid is een bewijs dat grote delen van het Savelsboscomplex inderdaad als ‘oudbos’ gelden – wat in het Engels *ancient woodland* wordt genoemd. Ook eerder besproken soorten als Grote en Ruige veldbies, Heelkruid en Vogelnestje gelden in dit opzicht als goede indicatoren.

Tussen al deze soorten groeien ook de bosgrassen **Eenbloemig parelgras**, **Boskortsteel**, **Bosgierstgras** en **Bochtige smele**, waarvan de laatste betrekkelijk schaars is. Het is frappant dat de bladen van de eerste drie grassen ‘gedraaid’ zijn, zodat de onderkant boven ligt. Hiermee kan Boskortsteel worden onderscheiden van de sterk erop lijkende Gevinde kortsteel, die vooral in kalkgrasland groeit.

Terwijl de meeste tot nu toe besproken plantensoorten in het veld zijn geteld, zijn er negen waarbij dit onhaalbaar was. Er is daarom bijgehouden in hoeveel van de 1.400 bij het onderzoek onderscheiden ‘veldgebieden’ ze groeien.

Bosanemonen, in alle bosdelen talrijk.

Van deze soorten is **Bosanemoon** veruit het wijdst door het bos verspreid. Ze komt in vrijwel alle bosdelen massaal voor, op vrijwel alle hellingniveaus. **Groot heksenkruid** komt zelfs in álle elf onderscheiden bosdelen voor (hoewel in de ‘Bronckwegbosjes’ slechts in miniem aantal), maar is doorgaans wat minder prominent aanwezig. **Lelietje-van-dalen** groeit ook op veel plaatsen, meestal op de hogere hellingdelen, maar is weer wat schaarser. Wáár ze voorkomt is dat echter vaak massaal, net als bij de andere soorten. Ook de kruipende **Gele dovenetel** heeft een ruime verspreiding, hoewel ze ten zuiden van de Scheggelder Grub veel talrijker groeit.

Grote muur en **Witte klaverzuring** zijn op hun beurt weer iets minder algemeen, en groeien meestal op slechts beperkte schaal. Hoewel de eerste in alle bosdelen vrijwel even veel voorkomt, met uitzondering van de soortenarme ‘Bronckwegbosjes’, ontbreekt Witte klaverzuring in vijf van de elf bosdelen geheel of vrijwel geheel. Alleen in Bertenberg-Monsdel en Rijkholterbos-Stenberg treedt ze op sommige plaatsen enigszins als ‘bodembedekker’ op, tussen de Bosanemonen, bosviooltjes en andere soorten. Elders gaat het vaak om kleine voorkomens, onder andere op omgevallen bomen en in vochtige grubben. Nog schaarser is **Kruipend zenegroen**, die in vier bosdelen niet of nauwelijks voorkomt, en in de overige alleen hier en daar. Deze soort groeit in slechts 81 van de 1.400 onderscheiden veldgebieden. Bij Witte klaverzuring gaat het om 170 veldgebieden, bij Grote muur om 222 en bij de overige soorten om 300-450, met als grote uitschieter Bosanemoon, die in 706 van deze gebieden groeit.

De laatste twee soorten in deze ‘niet-telbare’ categorie, Bosbingelkruid en Daslook, hebben allebei een opvallende verspreiding. Zo is **Bosbingelkruid** in alle bosdelen ten zuiden van de Gronsveldse Eckelraderweg en in het zuidwesthoekje van de Trichterberg een relatief algemene soort, met name van kalkrijke bodems, maar is ten noorden daarvan vrijwel beperkt tot het door mij onderscheiden bosdeel ‘Orenberg-west’ en de onmiddellijke omgeving daarvan. In het daartussen liggende gebied groeit ze alleen op *Pryjekoel*, aan de *Daor*.

Daslook is eveneens zuidwaarts van de Gronsveldse Eckelraderweg bijna overal algemeen, behalve op de plateaus. Ze groeit hier op sommige plaatsen zeer massaal (zoals elke wandelaar zal weten!) en breidt zich volgens de historische gegevens de laatste decennia steeds verder uit. Maar ten noorden van de genoemde weg wordt de soort ineens heel schaars, met in de bosdelen Trichterberg en Bertenberg-Monsdel slechts enkele minieme voorkomens. Pas ten noorden van de *Daor* wordt Daslook weer algemeen, met name rondom het grubbenstelsel tussen de Orenberg en Riesenbergen en verder naar Cadier en Keer toe. Verder west- en noordwaarts wordt ze weer schaars. In totaal groeit Daslook in 362 van de 1.400 onderscheiden veldgebieden, Bosbingelkruid in 317.

Massaal bloeiende Daslook tussen de Riesenbergen en Orenberg.

Binnen Nederland is **Eenbes** één van de vele bosplanten die in Zuid-Limburg een uitgesproken zwaartepunt in verspreiding heeft. De soort gaat de laatste decennia op veel plaatsen echter hard achteruit, of is zelfs verdwenen, en anno 2014 geldt het Savelsbos als een van de belangrijkste groeiplaatsen van het land. Volgens een vrij nauwkeurige telling gaat het in het onderzochte deel van het bos om zo'n 32.000 planten, waarmee ze van alle telbare soorten het talrijkst voorkomt (een 'eerste plaats' die ze met Grote veldbies deelt). In de niet geïnventariseerde delen komt de soort niet of nauwelijks voor.

Qua verspreiding is er echter opnieuw een opvallend patroon, want 36% van alle planten groeit in slechts één bosdeel: Bertenberg-Monsdel. Ook Riesenbergen-west en -oost zijn met deze soort goed bedeed, met samen nog eens 33%, vrijwel allemaal laag op de helling. In deze gebieden gaat het soms om grote aaneengesloten populaties van 1.000 tot 1.500 exemplaren, een magnifiek gezicht. Het laatste bosdeel waar Eenbes vrij talrijk groeit is het noorden van Savelsbos s.s., met name rondom en ten zuidoosten van de Doolekamers, waar nog eens zo'n 13% van alle planten groeit.

In alle andere bosdelen is deze soort echter schaars tot zeer schaars. In het grote, verder soortenrijke gebied tussen de Savelsweg en de zuidgrens van het onderzochte gebied, vlak ten zuiden van het Grand Atelier, groeien er in totaal niet meer dan 350 exemplaren!

Eenbes in bloei, met insectachtige schaduw.

Grote keverorchis heeft een vergelijkbaar verspreidingspatroon. Bij deze soort blijkt 30% van de 1.250 getelde planten in het bosdeel Riesenbergr-west te groeien, behalve in het Eenbes-rijke zuiden, nu ook verder naar het noorden. Opnieuw loopt dit zwaartepunt in verspreiding iets naar het oosten uit, in Riesenbergr-oost, met hier 16% van alle planten. Op sommige van deze plaatsen groeien er vele tientallen bijeen. Het bosdeel Bertenbergr-Monsdel herbergt nog eens zo'n 20%, met een opvallende grote cluster van 140 planten hoog op de meest noordelijke 'bergtop'. Opnieuw is de omgeving van de Doolekamers een laatste zwaartepunt, nu met 22% van alle exemplaren. Weer valt op dat de soort ten zuiden van de Savelsweg amper voorkomt – verspreid door deze zuidelijkste bosdelen groeien binnen het onderzochte gebied in totaal amper 100 planten.

Slanke sleutelbloem is een derde plant die binnen het Savelsbos een noordelijke verspreiding heeft. Nog meer dan bij de vorige soorten ligt het zwaartepunt nu echter vrijwel in één bosdeel: Bertenberg-Monsdel, met hier zo'n 45% van de 3.250 planten. De soort groeit hier op enkele plaatsen bijzonder talrijk, in groepen van 100-250 planten bijeen, in de bloeitijd een feestelijk gezicht. Het bosdeel Rijckholterbos-Steenberg is er ook vrij goed mee bedeed (22% van alle planten) en in mindere mate ook de Trichterberg (11%), maar in de overige bosdelen is deze soort relatief schaars tot geheel afwezig.

De laatste soort met een noordelijk verspreidingspatroon is **Stijve naaldvaren**, zoals eerder al toegelicht. Opnieuw ligt het zwaartepunt in Bertenberg-Monsdel, nu zelfs nog uitgesprokener dan bij Slanke sleutelbloem, want in dit geval groeit 65% van de ongeveer 510 exemplaren juist in dit bosdeel. (In het Eijdsderbos, buiten het onderzochte gebied, groeien nog eens circa 100 planten.)

Tegenover deze drie 'noordelijke soorten' zijn er ook planten die juist in het zuiden van het bos algemener zijn.

Gele anemoon, bij het Grand Atelier zeer talrijk.

Dat geldt in de eerste plaats voor **Gele anemoon**, die vooral in de buurt van de neolithische vuursteenmijn zeer talrijk groeit, zoals elke wandelaar wel zal weten. Naar grove schatting groeien er in deze omgeving in totaal zo'n 4.000 planten, waarvan elk jaar een groot deel tot bloei komt. Toch zijn er nog andere plekken waar deze fleurige soort in redelijk aantal voorkomt. Zo groeien er aan de noordflank van de Schone Grub nog eens 1.000 exemplaren en op een helling in het Rijckholterbos vlakbij de ingang van het bos bij de Scheggelder Grub nog eens 1.300. Ook aan de verdere zuidzijde van deze grub en in de Schone Grub groeit de soort verspreid in kleine groepjes. Hoog op de westzijde van de Orenberg groeit tussen de Daslook nog een vierde populatie van redelijke omvang: zo'n 1.100 planten in twee clusters. Toch is Gele anemoon een soort met een duidelijk zwaartepunt in het zuidelijke deel van het bos. Van de naar schatting 9.000 planten groeit 85% ten zuiden van de Scheggelder Grub.

Ook de zeldzame **Bosereprijs** is binnen het boscomplex een uitgesproken 'zuidelijke soort'. In dit geval groeit zelfs 99% van alle 600 getelde exemplaren ten zuiden van de Savelsweg, met name vanaf de omgeving van de Scheggelder Grub. Ze komt sterk geclusterd voor. Zo groeit ongeveer de helft van het totaal aantal planten aan diverse padranden vanaf het begin van deze grub tot in de buurt van het grotje in het Rijckholterbos, en de andere helft aan de padranden in de aanloop naar het Grand Atelier vanuit het noorden. Aan het pad boven de Zure Dries groeien nog enkele planten, maar in het onderzochte deel van het bos lijkt ze voor de rest volledig te ontbreken.

Bij de twee soorten bosviooltjes is de telling minder nauwkeurig geweest, want buiten de bloeitijd vallen deze dan bescheiden plantjes tussen de andere begroeiing vaak nauwelijks op, zeker wanneer ze in klein aantal groeien. Naar ruwe schatting zijn er zo'n 10.500 **Donkersporig bosviooltjes**, die redelijk gelijkmatig over bijna alle bosdelen zijn verspreid. Alleen in de 'Bronckwegbosjes' ontbreekt ze, terwijl ze in de 'Eckelradergrub en beboste graften' (ten zuiden van de *Daor*, richting Eckelrade) minder talrijk groeit. Met in totaal rond 3.500 planten is **Bleeksporig bosviooltje** duidelijk wat minder algemeen. In de twee net aangehaalde bosdelen ontbreekt ze geheel, terwijl ze in de overgang tussen de Riesenbergrug en Orenberg het meeste groeit. De telling van deze twee soorten werd verder bemoeilijkt door het feit dat ze heel gemakkelijk kruisingen vormen. Deze meestal rijker bloeiende hybriden zijn ook veel te zien, maar zijn in het onderzoek gemakshalve bij de Donkersporige gevoegd.

Boszegge groeit vooral aan padranden, waar ze vaak in redelijk aantal staat. Ze heeft met Bleek bosviooltje gemeen dat ze ook wel hoog op de helling en op de plateaus groeit. Qua verspreiding zijn er twee zwaartepunten. Van de 7.200 getelde exemplaren groeien op de Trichterberg zo'n 1.500, en in het zuiddeel van het Savelsbos s.s. tot en met de Scheggelder Grub meer dan 2.000. De andere helft van de planten is vrij gelijkmatig over zeven andere bosdelen verdeeld (300-600 per deel), opnieuw met uitzondering van de twee net aangehaalde 'armere' bosdelen, waar er slechts een doodenkele plant groeit.

Zwartblauwe rapunzel.

Zeldzaamheden (2)

Met zijn metalliek glanzende paarsblauwe bloemen is **Zwartblauwe rapunzel** een schitterende verschijning, zeker wanneer ze in grotere clusters groeit. Hier en daar in het Savelsbos is dat het geval, zoals aan een pad onderaan de westzijde van de Trichterberg, en op twee plaatsen in de buurt van de Henkeput en de Abri, aan de noordflank van de Schone Grub. In een goed jaar groeien er op deze drie locaties zo'n 425 exemplaren, meer dan de helft van de bijna 800 planten in het hier beschreven gebied. Aan het pad aan de zuidzijde van de Scheggelder Grub groeien verspreid in kleinere clusters zo'n 110 planten.

Rondom de brug zijn er nog eens 45, en bij het Grand Atelier 30. Maar elders in het bos is deze soort vandaag de dag uitgesproken schaars, een beeld dat ook in andere Zuid-Limburgse bossen wordt weerspiegeld.

Een enkele keer hoort men zeggen dat *Witte* rapunzel in het bos is gesignaleerd. Deze waarnemingen lijken echter haast zeker op ‘albino’-exemplaren van de Zwartblauwe te slaan. Zoals bij veel blauw- en paarsbloeiende planten (zoals bijvoorbeeld klokjes) vindt men wel eens exemplaren die het blauwe pigment missen.

Van de lokaal nog zeldzamere **Gulden boterbloem** – totaalpopulatie 175 ex. – groeit de helft aan de noordhelling van de Schone Grub. Aan de westrand van het bos in de buurt van de Henkeput groeien nog 30 exemplaren. Alleen aan de noordwestzijde van de Trichterberg groeit verder een enigszins vitale populatie van 50 planten. Voor de rest heb ik slechts zeven planten kunnen vinden, op twee locaties. In het hellingbos bij Mheer en zelfs in de smalle bosstrook aan de rand van Groot Welsden groeit deze soort beduidend talrijker.

Lievevrouwbedstro is lokaal nog zeldzamer en groeit nagenoeg alleen op een paar plaatsen in de buurt van het Grand Atelier. Bij de ‘doorsteek’ van de vuursteenmijn naar het open gebied bedekt de soort zo’n 10 m², en op enkele plaatsen in het bosje daaronder in totaal 20 m². Alleen op één andere plaats heb ik deze soort ooit gevonden: hoog op de helling in het Rijckholterbos, waar er welgeteld acht kleine plantjes groeien. Aan de smalle uiteinde van de Scheggelder Grub vlakbij de verkeersweg groeit ze ook, maar daar is ze vanuit een aangrenzende tuin ontsnapt.

Het net genoemde open gebied bij het Grand Atelier wordt al jaren bewust open gehouden ten gunste van één van de meest bijzondere planten van het Savelsbos: **Amandelwolfsmelk**. Het is namelijk de enige plaats in Nederland waar deze soort van nature groeit. Het gaat om ongeveer 100 planten. Dankzij dit beheer blijft het aantal redelijk stabiel, en ook voor veel andere planten pakt het goed uit, want dit open terrein herbergt een groter aantal bijzondere soorten dan waar ook in het boscomplex. Een eeuw geleden groeide Amandelwolfsmelk ook nog iets zuidelijker, maar deze planten zijn al lang verdwenen.

Een andere plant die in deze zelfde omgeving rijkelijk groeit is **Schaduwkruiskruid**, die in de bloeitijd 1,50 meter hoog kan worden. Met haar fijne gele bloemen geeft ze in de zomer dan extra fleur aan de omgeving. Er staan hier zo'n 425 exemplaren, veruit de grootste lokale populatie. De soort groeit verder in enig aantal alleen vlak ten zuiden van de *Daor*, daar waar de 'Eckelradergrub' en een holle veldweg beginnen, waar er 60 planten staan. Op een enkele andere plaats groeien in totaal nog eens 15.

Met haar stervormige, witte bloeiwijze is **Gewone vogelmelk** een fraaie plant,

Schaduwkruiskruid bij het Grand Atelier.

die zowel binnen als buiten het hellingbosmilieu kan groeien. In het bos komt ze niet altijd tot bloei, maar is alleen als een pol smalle, wit-gestreepte bladen te herkennen. Deze soort heeft op Monsdel een uitgesproken zwaartepunt in lokale verspreiding, met name vlakbij de bosrand hoog op het plateau. Hier groeit driekwart van de 540 getelde planten, op sommige plekken in opvallend grote concentraties bijeen. Verder groeien er aan de westzijde van de Orenberg in een dichte cluster zo'n 35 planten, en aan de zuidzijde van de Schone grub nog eens 40. Maar verder komt deze soort slechts hier en daar in zeer klein aantal voor.

Vingerhelmbloem is nog zeldzamer, en groeit in het onderzochte deel van het bos vrijwel alleen in de buurt van de Savelsweg, waar er op verscheidene plaatsen in totaal zo'n 250 planten staan. Op drie andere plekje's wat verder zuidwaarts zijn er nog 65, maar verder lijkt ze te ontbreken.

In het kasteelpark van Gronsveld bloeit deze soort in het voorjaar massaal – tussen de statige oude berken een fraai gezicht – en van hieruit heeft ze zich in naburige plantsoenen gevestigd.

Twee jaar geleden is voor het eerst opgemerkt dat de nauw aan deze soort verwante **Holwortel** ook in het Savelsbos groeit, aan de bosrand ten zuiden van de vuursteenmijn (dus buiten mijn ‘studiegebied’). Altijd is gedacht dat deze soort in het wild in Zuid-Limburg en ook elders in Nederland ontbrak; ze was als ‘stinseplant’ alleen bekend van kasteelparken en andere oude landgoederen. Blijkbaar om deze reden, en omdat Vingerhelmbloem hier wél groeit, zijn sommige planten in het Savelsbos nooit secuur bekeken. Dat gebeurde pas in 2012, door een jonge florist, waardoor het bos weer één plant rijker is!

Herfsttijloos, alleen op de Zure Dries massaal.

Herfsttijloos is een soort van bosranden en grasland die binnen Nederland vooral in Zuid-Limburg voorkomt en de laatste eeuw overal sterk in aantal achteruit is gegaan. In het Savelsbos (en ook in de wijdere omgeving) is ze vooral bekend van de Zure Dries, waar ze in de nazomer naar tegenwoordige maatstaven zeer massaal bloeit.

De roze gloed op de helling is dan zelfs vanuit het pad aan de zuidzijde van de Scheggelder Grub te zien!

Elders in en om het bos is Herfsttijloos echter een zeer zeldzame verschijning geworden. De soort handhaaft zich in miniem aantal op enkele verspreide plaatsen, waar ze jaarlijks in wisselend aantal bloeit. Het gaat in totaal om zes clusters van 5-25 planten. Ze groeien in alle gevallen op vochtige plaatsen vlakbij de bosrand, of in één geval vlak erbuiten. Buiten de Zure Dries groeien er in het bos voor zover bekend in totaal 90 planten.

Met populaties van honderden, soms duizenden exemplaren bijeen, was **Mannetjesorchis** in de Zuid-Limburgse hellingbossen in vroegere tijden een algemene verschijning. Deze oude glorie is nu helaas op slechts een enkele plaats in de buurt van Wijlre en Valkenburg nog enigszins te bewonderen. De oorzaak van de achteruitgang is vooral gelegen in het staken van het hakhoutbeheer. Aan het einde van de jaren 1960 groeiden er volgens de toenmalige boswachter in het Savelsbos nog ongeveer 30 exemplaren, waarvan veruit de meeste aan de noordflank van de Schone grub. In deze laatste omgeving heb ik de soort op slechts één locatie kunnen vinden, waar drie planten samen groeien, maar er zou nog één exemplaar moeten staan. In de bosrand aan de noordzijde van de *Daor* ontdekte ik in 2009 twee ‘nieuwe’ groeiplaatsen, elk met twee bloeiende planten. Een jaar eerder bloeide er onderaan de Riesenbergrug ook één exemplaar – maar sindsdien niet meer. Het is een soort die niet elk jaar bovengronds verschijnt, laat staan bloeit, waardoor eventueel andere aanwezige exemplaren potentieel over het hoofd zijn gezien. Maar de conclusie lijkt gerechtvaardigd dat Mannetjesorchis hier op het punt van verdwijnen staat.

De bosranden

Er zijn planten die vooral de bosrand als groeiplaats verkiezen, hoewel ze soms ook elders voorkomen. In deze categorie vallen onder andere Ruig klokje, Ruig hertshooi, Aardbeiganzerik, Heggenwikke, Groene bermzegge, Hemelsleutel, Bosaardbei, Knopig helmkruid, Echte valeriaan en Brede wespenorchis. Met name de eerste zes soorten kunnen ook in aangrenzend grasland groeien, vooral op kalkhoudende bodem, waar ze dan vergezeld worden door bijvoorbeeld Gulden sleutelbloem, Wilde marjolein, Borstelkrans, Gewone agrimonie, IJzerhard, Rapunzelklokje, Gewone bermzegge en Grote bevernel.

Dat is onder andere het geval in het open terrein rond de oude boswachterswoning op de Riesenbergh, waar ook de regionaal zeldzame Veldhondstong en Wild kattenkruid en de zeer zeldzame Akkergeelster groeien.

Aardbeiganzerik, een plant van de bosrand.

Op Groene bermzegge na, zijn de eerstgenoemde soorten ‘oudbos-indicatoren’, zodat hun voorkomen in en om het Savelsbos opnieuw een aanwijzing is dat we hier met *ancient woodland* te maken hebben. Uit mijn veldwerk kwam naar voren dat vrijwel al deze soorten tamelijk tot zeer sterk ‘geclusterd’ voorkomen, waardoor een handvol grotere concentraties een aanzienlijk deel van de totaalpopulatie voor hun rekening neemt. Enkele van deze soorten groeien ook op de Zure Dries, maar deze planten worden hier verder buiten beschouwing gelaten.

In het geval van **Aardbeiganzerik** groeit de helft van de ongeveer 750 getelde planten aan de westelijke rand van het Rijckholterbos. Bij de uitloop van de grub Jooste Keel en op de helling ten westen van de Zure Dries groeit ze ook redelijk talrijk, in beide gevallen met zo’n 75 exemplaren.

De overige 220 planten groeien verspreid in kleine groepjes in vrijwel alle bosdelen, op nog 25 andere plekken.

Ruig hertshooi is een landelijk zeldzame soort die thans vrijwel alleen in het Mergelland groeit. In het Savelsbos telde ik buiten de Zure Dries ongeveer 450 planten. Opnieuw zijn er uitgesproken concentraties. Aan en vlakbij de Gronsveldse Eckelraderweg groeiden er in 2012 in totaal bijna 200 exemplaren, en aan de Savelsweg 130. Aan de buitenrand van het bos iets verder zuidwaarts en op de Riesenbergrijk zijn er nog clusters van 40 planten, maar verder is deze soort tot kleine voorkomens beperkt. Ten oosten en ten noorden van de Riesenbergrijk komt ze hoegenaamd niet voor.

Heggenwikke is een fraaie, slingerende plant, die in de loop van het seizoen veel kleurschakeringen in haar bloeiwijze vertoont. Ze bloeit ook vrijwel het hele jaar door. Waar ze gunstig staat, kan ze meters innemen, maar dat is rondom het Savelsboscomplex slechts op een paar plaatsen het geval. Ook deze soort kent twee belangrijke concentraties: aan de westrand van het bos vlak ten noorden van het Grand Atelier, en opnieuw aan de Gronsveldse Eckelraderweg, met 90 resp. 125 planten. In de buurt van de vuursteenmijn en bij de Fontein groeien er nog tweemaal 30 exemplaren, maar voor de rest komt deze soort slechts op zes plekken in klein aantal voor.

Met bijna 800 exemplaren is **Echte valeriaan** wat algemener. Ze groeit ook iets verspreider door vrijwel het hele bos. Opnieuw zijn er echter duidelijke zwaartepunten. Op één plek in het bos ten noorden van de *Daor* groeien er 90 planten, en in het open gebied bij het Grand Atelier 125. Maar het gebied rondom de Eckelraderweg bij Gronsveld is er opnieuw het rijkst mee bedeeld: in totaal zo'n 200 exemplaren. De overige planten groeien verspreid op nog eens 40 plaatsen door de meeste bosdelen, doorgaans in dichte groepen. Van deze 'bosrandsoorten' kan Echte valeriaan de meeste schaduw verdragen, en groeit soms ook dieper het bos in.

Ook **Ruig klokje**, weer een soort die binnen Nederland vooral in het Mergelland groeit, kent in het Savelsbos een paar uitgesproken concentraties, hoewel deze deels wat diffuser zijn dan bij de vorige soorten. Zo groeit één kwart van de 575 getelde planten op de Riesenbergrijk, in de wijde omgeving van de Beuk. In de buurt van de Gronsveldse Eckelraderweg zijn er nog 60, aan de Savelsweg 75, en aan de westrand van het bos in de aanloop naar het Grand Atelier 50.

Ruig klokje, in 2014 uitzonderlijk rijk bloeiend onderaan de Riesenberg.

delijk een veel beperktere verspreiding. Meer dan één kwart van de 750 getelde planten groeit in een cluster op het grasveldje in de oude grindgroeve aan de Savelsweg, en nog eens bijna zoveel verspreid aan weerskanten van de Gronsveldse Eckelraderweg (alweer). In de open gekapte gebieden aan de Savelsweg en ten westen van de Zure Dries zijn er ook kleine populaties van elk zo'n 40 exemplaren. Maar verder zijn er alleen kleine voorkomens, en de soort komt ten noorden van de *Daor* nergens voor, en ten zuiden van de Scheggelder Grub slechts op één plaats.

Groene bermzegge is een polvormende zegge die in Nederland bijna uitsluitend in Zuid-Limburg groeit, vooral juist in de omgeving van Gronsveld, niet alleen aan bosranden, maar ook in oude bermen en holle wegen.

De overige 250 exemplaren groeien verspreid door de meeste bosdelen, op zo'n 90 locaties.

Voor **Knopig helmkruid** is de omgeving van de Eckelraderweg opnieuw een belangrijk leefgebied. Hier groeien 120 van de 555 planten. Vrij hoog op de helling tussen de Riesen-berg en Orenberg groeien er nog eens 80. Maar bij deze soort is de clustering toch minder uitgesproken, want de overige planten groeien op nog eens 110 plaatsen verspreid door heel het bos, waarmee deze soort van alle besproken bosrandplanten de meeste groeiplaatsen kent.

Met slechts 28 groeiplaatsen heeft **Bosaardbei** dui-

In het Savelsbos groeit deze soort vrijwel alleen op open, grazige plaatsen op de Riesenbergrand, waar 80% van de 165 getelde planten staan. Voor de rest gaat het om kleine groepen van hooguit vijf of tien planten.

Hemelsleutel is aan de randen van het Savelsbos uiterst zeldzaam. In het onderzochte gebied vond ik slechts 16 planten, waarvan 10 samen aan de oostrand van de Trichterberg. Op vier andere plaatsen groeien er één of twee planten. In het talud van de veldweg van Rijkholt richting Schone Grub groeit deze soort veel talrijker (hoewel deze grote populatie de laatste jaren door insectenvraat steeds wordt aangetast).

Aan de bosrand groeit op een enkele plek ook **Brede wespenorchis**, van alle inheemse orchideeën de minst kieskeurige wat groeiplaats betreft, want ze is ook regelmatig in bermen, bosschages en zelfs plantsoenen te zien. Qua grootte en vooral qua bloemkleur is het een variabele soort. Soms zijn het gedrongen planten met vaalgroene bloemen, maar ze kunnen ook 70 cm hoog worden, met een lange, haast exotische bloeiwijze, in allerlei tinten rood, geel, groen en/of paars. In het Savelsbos telde ik in totaal 14 planten, waarvan zes verspreid in het relatief jonge bos ten noorden van de Riesenbergrand.

(Vermoedelijk) aangeplante soorten

Een laatste categorie planten die volledigheidshalve genoemd kan worden omvat soorten die waarschijnlijk of zeker dankzij de mens in het bos zijn gekomen. Zo groeien hier en daar **Sneeuwklokje**, **Kleine maagdenpalm**, **Bonte gele dovenetel** en **Stinkend nieskruid**. Hoewel de eerste twee soorten op een enkele plek vrij massaal optreden, blijkt alleen de laatste zich vanuit de oorspronkelijke aanplant verder te verspreiden. Vanuit de helling onder de Beuk is Stinkend nieskruid de laatste decennia erin geslaagd zich zowel noord- als zuidwaarts uit te breiden. Vooral aan de Eckelraderweg bij Gronsveld heeft deze soort zich inmiddels stevig gevestigd, maar dat lijkt haar voorlopige zuidgrens te zijn. Onder de Beuk is ze inmiddels op de terugtocht.

Kleine maagdenpalm groeit op vier plaatsen in het onderzochte deel van het bos, met nog een vijfde voorkomen in het Eijdsderbos. Zoals overal in Nederland is het onduidelijk of de populaties van deze soort van natuurlijke aard zijn, of ooit zijn aangeplant. Hoewel de soort vermoedelijk van oorsprong wel inheems is, geldt ze al eeuwen als geliefde tuinplant, en wordt daarom soms ook in bossen uitgezet, waar ze dan gemakkelijk overleeft.

Stinkend nieskruid, in het Savelsbos nu ingeburgerd.

Op *Pryjekoel* aan de *Daor* groeien naast Sneeuwkllokjes (en de eerder genoemde grote Tongvaren) ook **Gevlekt longkruid**, **Blauwe monnikskap** en **Winterakoniet**, die in dit geval *zeker* zijn aangeplant. Hoewel ook deze longkruid, net als maagdenpalm, in zuidoostelijk Zuid-Limburg inheems schijnt te zijn, is het opnieuw een geliefde tuinplant, die soms verwildert of wordt uitgezet. De dichte populatie op *Pryjekoel*, die de laatste jaren in aantal toeneemt, valt in deze categorie.

Behalve bij Stinkend nieskruid lijken geen van deze soorten vanuit hun huidige standplaats(en) zich uit te breiden. Bij twee andere soorten is het uitbreidingsvermogen vooralsnog onduidelijk. Het gaat om Wilde hyacint en Wilde narcis, in beide gevallen de échte wilde vorm en geen tuinvariant (hoewel ook deze op een enkele plek in en om het bos worden aangetroffen). Beide soorten zijn in de jaren 2005-07 op de Riesenbergrug verschenen.

In 2008 zag ik hoog op het westdeel een paar groepjes **Wilde narcis**. Verder speuren in de ruimere omgeving leverde in totaal 165 exemplaren op, waarvan driekwart jonge, niet-bloeiende planten. De jaren daarna heb ik ze steeds geteld, en het aantal is jaarlijks verder toegenomen, tot zo'n 500 in 2012. In dat jaar betrof het zelfs voor 80% jonge planten. Ze groeien in hechte clusters, zowel in het oude bos als op de recent open gekapte helling. Hoewel deze soort dus plaatselijk heel fertiel optreedt, blijft ze vrijwel geheel tot deze directe omgeving beperkt.

Wilde narcissen op de Riesenberg.

De enige uitzondering is een kleine cluster van 20 vooral jonge planten die ik 2012 aan de bosrand aan de noordwestzijde van Trichterberg opmerkte. Het valt moeilijk te zeggen hoe deze Wilde narcissen in het Savelsbos zijn gekomen. Hoewel er een onbevestigde vermelding van de soort uit de jaren 1950 is bekend, was ze in geen decennia meer gezien. In Zuid-Limburg is deze soort wél inheems, maar in het wild thans uiterst zeldzaam.

Anders is dat bij **Wilde hyacint**, die zeker *niet* tot de regionale flora behoort. In 2008 zag ik hier en daar aan het hellende pad oostwaarts vanaf de Beuk in totaal tien bloeiende planten. Ze leken aangeplant, want het waren vanaf het begin povere, slaphangende exemplaren. De volgende twee jaar was het aantal sterk geslonken maar in 2011 bloeiden er in totaal 20 wél vitale planten.

Inmiddels had ze ook veel hoger op de helling haar intrede gedaan, vlakbij de narcissen. In het voorjaar van 2010 trof ik daar bijna 40 planten aan, deels uitbundig in bloei. Doordat de narcissen in 2008 en 2009 (t/m 2012) zijn geteld, kan het haast niet anders dan dat de ‘aanplanter’ in de loop van 2009 deze als beter beoordeelde plek heeft uitgezocht, waar nu grotere volwassen planten zijn uitgezet. In de jaren sindsdien heeft de soort zich slechts in bescheiden mate lokaal uitgebreid.

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van deze bespreking van de huidige flora van het Savelsboscomplex.

Naast de hier behandelde planten groeien er in de kruidlaag natuurlijk ook diverse andere soorten, zoals Dagkoekoeksbloem, Robertskruid, Maarts viooltje, Bosandoorn, Bosveldkers, Klein springzaad en Zevenblad, om maar een paar te noemen. Het zijn planten die zich ook in diverse andere biotopen thuis voelen, zoals holle wegen, bermen, verwilderde plekken achter schuurtjes en dergelijke, soms ook wel op meer open, zonnige plaatsen. Ze zijn niet in mijn onderzoek meegenomen, en zijn te algemeen om hier verder over uit te wijden.

Slot

Door zijn reliëfverschillen, oude groeven, rotspartijen en grubben is het Savelsboscomplex een landschappelijk boeiend gebied met een naar huidige maatstaven rijke flora. Uit mijn inventarisatie kwam naar voren dat vooral het middendeel van het bos de grootste variatie aan plantensoorten kent: de Trichterberg en het noord- en zuiddeel van het Savelsbos *sensu strictu*. Daarnaast groeien er in het open gebied bij het Grand Atelier ook opvallend veel verschillende soorten, waaronder de voor Nederland uiterst zeldzame Amandelwolfsmelk.

Twee van de planten die al lang uit het Savelsbos zijn verdwenen: links Christoffelkruid, rechts Schubwortel.

Toch is de flora beduidend minder rijk dan 50 of 100 jaar geleden. Dat weten we uit oude rapporten en publicaties en uit verhalen van oudere floristen. Zo groeiden er hier een eeuw geleden zeldzaamheden als de orchidee Bleek bosvogeltje en de bladgroenloze Schubwortel, en tot in de jaren 1950-60 ook andere orchideeën zoals Purperorchis, Vliegenorchis en Groengele wespenorchis. Tot de nu verdwenen soorten behoren verder Rood peper-boompje, Christoffelkruid, Berghertshooi, Witte engbloem, Bosboterbloem en Blauwgras. De laatste twee soorten zijn inmiddels in heel Nederland uitgestorven, terwijl Schubwortel en Witte engbloem beide recent op één nieuwe locatie in Zuid-Limburg zijn verschenen. Berghertshooi vond ik zelf éénmaal op de helling van de Riesenberg in 2007, maar ondanks herhaald zoeken in de jaren daarna nooit meer.

Voor veel van deze soorten begon het doek te vallen toen het hakhoutbeheer na de Tweede Wereldoorlog werd gestaakt. Door het dichtgroeien van het bos kwam er steeds minder licht op de bodem, waardoor aan de vereiste levensvoorwaarden geleidelijk aan een einde kwam. Andere soorten, die in het Savelsbos thans uiterst zeldzaam zijn, hebben het daardoor heel moeilijk gekregen. Dit geldt onder meer voor Mannetjesorchis, Bosorchis, Vogel-nestje, Prachtklokje, Vingerzegge, Fraai hertshooi en Heelkruid.

De laatste tien jaar probeert de terreinbeheerder Staatsbosbeheer in deze situatie verandering te brengen, om zeldzame soorten nieuwe kansen te geven. Geschikte delen van de bosrand worden open gekapt, terwijl een deel van de Riesenberg nu door Mergellandschappen wordt begraasd.

Begrazing met Mergellandschappen bij de Beuk op de Riesenberg.

Op sommige plaatsen heeft dit positief uitgedaakt en zijn plantensoorten die op het punt van verdwijnen stonden in aantal lichtelijk toegenomen. Tegelijk worden de open gekapte gebieden snel met Bosrank overwoekerd, waardoor de geboekte winst gauw weer verloren gaat, zoals onder andere op het hoogste deel van de Riesenbergr.

In dit artikel is de huidige verspreiding van meer dan 80 plantensoorten in het Savelsboscomplex besproken. In het voor Staatsbosbeheer gemaakte verslag wordt de verspreiding van nog meer soorten nauwkeurig in kaart gebracht, waarmee een vrij exact beeld van de situatie in de jaren 2010-13 is vastgelegd. Nog altijd zijn er hier veel fraaie planten en vegetaties te bewonderen en kan men inzicht verwerven in de karakteristieke opbouw van een Zuid-Limburgs hellingbos. Toch zijn er veel typische elementen verdwenen of zeldzaam geworden. Het is te hopen dat door voortzetting van een geschikt, op kleinschalige maat toegesneden beheersregime in de toekomst nog meer van de vroegere pracht kan worden teruggewonnen.

Thema-nummer: De Flora van het Savelsbos.

In kleuruitvoering is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van Staatsbosbeheer.

Veel dank daarvoor.

